

ГЛОБАЛЬНІ ЗМІНИ КЛІМАТУ – ЗАГРОЗИ ЛЮДСТВУ ТА МЕХАНІЗМИ ВІДВЕРНЕННЯ

УДК 630*6 (075.8)

Проф. І.М. Синякевич, д-р екон. наук –
НЛТУ України, м. Львів

ПРИНЦИПИ ЕКОЛОГІЧНОЇ ТА ЛІСОВОЇ ПОЛІТИКИ: ПОГЛЯД КРІЗЬ ПРИЗМУ ГЛОБАЛЬНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗАГРОЗ

Розглянуто принципи екологічної і лісової політики, взаємозв'язки між ними та шляхи подолання глобальних екологічних загроз, забезпечення стійкості лісових екосистем. Удосконалення національної лісової політики розглянуто у контексті парадигм екологічної економіки.

Ключові слова: лісова політика, екологічна політика, принципи і інструменти лісової політики, державне регулювання лісокористування, сфери суспільного розвитку (економічна, екологічна, соціальна, духовна), екологічна економіка.

На порозі третього тисячоліття земна цивілізація потерпає від катастрофічних змін у довкіллі, спричинених зростанням забруднення атмосферного повітря та Світового океану, збільшенням чисельності населення, підвищенням температури атмосфери, спадом рівня ґрунтових вод, скороченням посівних площ на душу населення, зменшенням площі і погіршенням структури лісів, втратами генетичного потенціалу рослинного і тваринного світу. Сучасний розвиток земної цивілізації характеризується небаченим раніше антропогенним навантаженням на "плівку життя" [1, 2]. У подоланні глобальної екологічної кризи, яка нависла над земною цивілізацією, велике значення має ефективна лісова політика, яка є гілкою екологічної політики.

Альберт Уорел у монографії "Принципи лісової політики" розглядає лісову політику як таку, що встановлює певні принципи щодо використання суспільством лісових ресурсів задля досягнення поставлених цілей. У наукових працях і підручниках автор цієї роботи розглядає лісову політику як сукупність принципів та інструментів, які використовуються національними і наднаціональними органами влади, підприємства, політичні партії та громадські організації для відстоювання своїх інтересів у галузі відтворення, охорони і використання лісових ресурсів [2, 3]. Це визначення подано з огляду на те, що в науковій літературі неоднозначно тлумачиться суть терміна "лісова політика". Часто ототожнюється лісова політика як практична діяльність з лісовою політикою як наукою.

З метою глибокого усвідомлення значення екологічної і лісової політики у системі суспільного розвитку земної цивілізації та подоланні глобальних екологічних загроз, у табл. подано класифікацію політики за чинниками, що впливають на процеси її творення, та зроблений прогноз розчленування економічних дисциплін природоохоронного спрямування (рис.). Ця інформація, окрім цього, є корисною для удосконалення структури навчальних планів та поглиблення їхньої екологічної спрямованості (екологізації навчання), що дасть змогу успішніше долати проблеми, пов'язані з глобальними екологічними загрозами.

Табл. Класифікація політики за чинниками, що впливають на її творення [2-4]

Чинники, що впливають на творення політики	Види політик
1. Сфери суспільного розвитку	1.1. Економічна. 1.3. Соціальна. 1.2. Екологічна. 1.4. Духовного розвитку.
2. Компоненти природних ресурсів	2.1. Лісова. 2.4. Атмосферна. 2.2. Земельна. 2.5. Ресурсно-сировинна. 2.3. Водна. 2.6. Рекреаційна.
3. Види економічної діяльності	2.7. Щодо відтворення, охорони і використання тваринного світу. 2.8. Щодо зміцнення екологічної безпеки. 3.1. Податкова. 3.2. Фінансова. 3.3. Торговельна.
4. Рівень регулювання суспільного розвитку	4.1. Міжнародна. 4.3. Регіональна. 4.2. Національна. 4.4. Локальна.
5. Сукупність чинників, що впливають на стан лісокористування	5.1. Соціологічна лісова політика. 5.2. Багатоцільова лісова політика. 5.3. Моноцільова лісова політика. 5.4. Політика пасивного лісокористування.

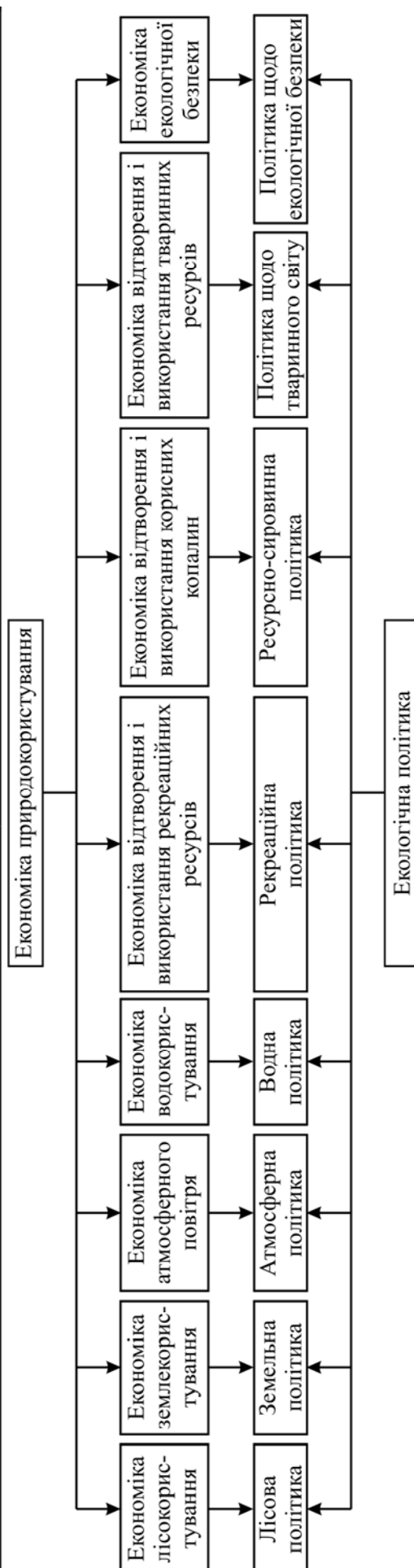

Рис. Прогноз розчленування економічних дисциплін природоохоронного спрямування

Мета роботи – теоретично обґрунтувати основні положення, на які повинна спиратися сучасна міжнародна, національна, регіональна і локальна екологічна і лісова політика, що спрямована на подолання глобальних екологічних викликів, які постали перед землею цивілізацією у двадцять першому столітті.

Лісова політика у контексті загальних принципів екологічної політики. Лісову політику варто розглядати в тісному взаємозв'язку з екологічною, економічною, соціальною та політикою духовного оздоровлення. Занепад духовної сфери людського буття завжди призводить до деградації економічної, екологічної і соціальної.

На основі аналізу ролі політики у вирішенні глобальних екологічних проблеми та узагальнення наукових досліджень у цій сфері Герман Дейлі дійшов таких висновків щодо основних принципів політики: політика повинна мати більше, ніж одну мету, а відповідно кожна окрема незалежна політика має бути пов'язана з незалежним політичним інструментом; політики повинні домагатися незалежного макроконтролю з мінімальними затратами свободи та варіативності на мікрорівні; політикам варто передбачати резерв ресурсів довкілля, коли мають справу з біофізичним навколишнім середовищем; політики повинні погоджуватися з тим, що нова політика завжди відштовхується від історично зафіксованих (відповідно базові інституції мають не руйнуватися, а трансформуватися згідно з вимогами нової політики); політикам важливо постійно адаптуватися до умов, які весь час змінюються; політичний курс має бути спрямований на вирішення проблем, що його спричинили, з належним ефектом і з урахуванням рівня політики (муніципального, регіонального, національного) [5].

До основних принципів політики, проголошених Германом Дейлі, варто додати такий: "У процесі творення політики необхідно враховувати численні зв'язки між економічною, екологічною, соціальною і духовною сферами суспільного буття, а, відповідно, і між економічною, екологічною, соціальною політиками та політикою духовного розвитку".

Національна екологічна і лісова політика повинна спиратися на принципи, що визнані світовою спільнотою, а також додаткові, що повною мірою враховують сучасні світові і національні особливості природокористування.

До першої групи принципів, зокрема, можна зарахувати ті, які визнані Європейським Союзом (ЄС). Вони відображені у пункті 2 статті 174 "Договору про заснування Європейської Спільноти" та другій статті "Договору про запровадження Конституції для Європи" (проект). Зокрема, в цьому договорі записано: "Політика Спільноти щодо довкілля має на меті досягти високого рівня захисту з урахуванням розмаїття ситуацій у різних районах Спільноти. Її належить ґрунтувати на принципі застереження та принципах: належить уживати запобіжних заходів; належить виправляти шкоду, завдану довкіл्लю, насамперед усувати її джерела; забруднювач повинен платити [6]. Окрім цього, в екологічній і соціальній політиці Україна повинна дотримуватися принципу гарантування екологічно безпечного середовища для проживання (відображений у декларації Міжнародної конференції ООН з довкілля і розвитку, що відбулася в Ріо-де-Жанейро у 1992 р.).

Дуже важливим для екологічної політики України є принцип збереження біологічного різноманіття, що витікає із Конвенції про біологічне різноманіття (Ріо-1992). Конвенції про охорону дикої фауни і флори і природних середовищ їх перебування в Європі (Берн, 1979). Цей принцип частково відображений у Законі України "Про екологічну мережу України".

Як на мене, у концепції національної екологічної політики повинна бути виражена підтримка міжнародній екологічній політиці, спрямованій на збереження цілісності глобальної біоекосистеми Землі (відображено в "Агенді 21. Програма дій "Порядок денний на ХХІ століття", Ріо-1992). Окрім цього, варто в цьому національному документі проголосити принцип збереження екологічної культурної спадщини (витікає з Конвенції про охорону світової культурної та природної спадщини, Париж, 1972), що спрямований не лише на збереження довкілля, але і духовне оздоровлення. Варто також долучити принцип прозорості екологічної політики, який витікає з декларації Міжнародної конференції ООН з довкілля і розвитку (Ріо-1992) та Конвенції про доступ інформації, участь громадськості у прийнятті рішень і доступ до правосуддя із питань, що стосуються навколишнього середовища.

До другої групи принципів варто зарахувати ті, які теоретично обґрунтовані українськими науковцями, зокрема і автором доповіді, і мають важливе значення для забезпечення сталого розвитку національної економіки. До цієї групи принципів рекомендуємо віднести такі: принцип врахування взаємозв'язків між екологічною, економічною, соціальною і духовною сферами суспільного розвитку; принцип підтримки запасу поновлюваного природного капіталу; принцип пріоритетності екологічної безпеки; принцип трансформування зовнішніх негативних екологічних ефектів в екологічні витрати; принцип економічного стимулювання продукування позитивних зовнішніх екологічних ефектів; принцип однаково справедливої екологічної політики щодо відтворення, охорони і використання природних об'єктів різних форм власності (цей принцип є обов'язково важливим для творення ефективної лісової політики).

Основні постулати екологічної економіки як теоретичне підґрунтя екологічної та лісової політики. Аналіз наукових праць зарубіжних і вітчизняних енвайроєкономістів дав змогу автору цієї роботи виділити такі основні постулати, що найбільш повно розкривають суть екологічної економіки:

1. Економіка є відкритою підсистемою скінченої природної екосистеми (довкілля), з якою вона органічно взаємопов'язана. Вона пройшла тривалий шлях розвитку від ери, коли основним обмежувальним чинником економічного розвитку був капітал, створений людиною, до сьогодення, коли таким чинником став природний капітал [7, с. 57].

2. Класична економічна теорія, яка неадекватно відображає складні економічні, екологічні та соціальні процеси, що відбуваються на теренах земної цивілізації, стимулювала економічну діяльність, що призвела до сучасного критичного стану земної біосфери та світової економіки [7].

3. Сучасна ринкова економічна система, що базується на неокласичній економічній теорії і не враховує обмеженість ресурсів довкілля і асиміля-

ційної здатності земної біосфери та глобальних екологічних загроз, не здатна вирішувати проблему оптимального розвитку світової економіки в умовах багатоаспектних екологічних обмежень. З цього приводу Герман Дейлі розмірковує так: "Ринок, звичайно ж, функціонує тільки в межах економічної підсистеми, де він робить єдину річ – вирішує проблему розміщення ресурсів шляхом надання необхідної інформації і стимулу. Якраз це він робить дуже добре. Що він не робить – так це не вирішує проблему масштабу і оптимального розподілу. Нездатність ринку вирішити проблему справедливого розподілу загально визнана, а от його нездатність вирішити проблему оптимального або навіть сталого масштабу усвідомлюється не настільки" [7, с. 59].

4. Масштаб світової економіки повинен обмежуватися регенеративною та поглинаючою спроможністю екосистеми (екологічної сфери). Оптимальний масштаб економічної сфери "повинен бути сталим, а економічна підсистема не повинна перевантажувати екосистему до точки зменшення життя в майбутньому" [7, с. 9].

5. У системі оподаткування акценти повинні бути зміщені з оподаткування доходу (доданої вартості) на а потік матеріальних ресурсів (те, до чого вартість додається) [7].

До цих основних постулатів екологічної економіки варто додати такий: "З метою подолання глобальної екологічної кризи необхідно забезпечити екологізацію суспільного розвитку. Екологізація суспільного розвитку ми розглядаємо як об'єктивний процес протидії глобальним екологічним загрозам в екологічній, економічній, соціальній і духовній сферах з метою забезпечення їх стабільності і розвитку.

Під розвитком розуміється не нарощування матеріальних благ, а процес удосконалення духовного світу людини. Основна проблема екологізації суспільного розвитку – це проблема екологізації економічної сфери суспільного буття, трансформації економічних інструментів в інструменти екологічної політики. Екологізацію суспільного розвитку не осилити без екологізації освіти і науки. У цій сфері найбільшу протидію чинять консерватизм мислення і ментальність світової спільноти.

Принципи лісової політики. На основі аналізу світової теорії і практики творення лісової політики та особистих наукових досліджень у сфері лісової політики автор цієї роботи дійшов висновку, що національна лісова політика України може бути ефективною лише тоді, коли вона буде спиратися на такі принципи: багатоцільового використання лісів; сталого лісокористування; однаково справедливої лісової політики щодо лісів різних форм власності; врахування національних традицій лісокористування; стимулювання збереження біологічного та генетичного розмаїття; державної підтримки лісового господарства [2, 3].

Висновки (шляхи усунення глобальних екологічних загроз: погляд крізь призму екологічної і лісової політики).

Висновки щодо проблем довкілля, які вирішуються в рамках міжнародної політики.

1.1. Актуальною проблемою подальшого розвитку земної цивілізації є повернення *Homo sapiens* у свою екологічну нішу – тобто таку, яка б не призводила до зменшення на землі окремих видів тварин і рослин. Шлях до вирішення цієї проблеми полягає у політиці, спрямованій на зменшення чисельності населення і збільшення площі заповідних зон, вхід до яких був би заборонений, окрім персоналу, який би мав відповідати за екологічну безпеку заповідних територій.

1.2. Глобальні екологічні загрози, що виникли під впливом викидів у довкілля парникових газів, а також політична напруженість, що виникла внаслідок намагання окремих країн (або групи країн) заволодіти природними ресурсами Антарктиди, Світового океану та іншими, що не є власністю національних держав, – це наслідок недосконалої міжнародної екологічної політики. Для того, щоб змінити ситуацію на краще, необхідно вирішити проблему власності на всі види природних ресурсів (зокрема, і на атмосферне повітря). Кожна країна світу повинна отримати свою квоту на використання природних ресурсів, до яких можна віднести: кисень та азот атмосферного повітря; обсяги шкідливих викидів в атмосферне повітря та водні басейни колективного користування; нафту, газ, мінеральну сировину, що добуваються за межами національних кордонів.

1.3. Виконаний аналіз взаємодії принципів екологічної політики з правилами СОТ та наукових праць з енвайроекономіки дає змогу дійти таких висновків: принципи екополітики і правила СОТ повністю не узгоджуються між собою, можна очікувати на те, що торгівельна політика дедалі більше буде інтегрована з екологічною, що приведе до поглиблення екологізації торгівлі.

Найважливішими інструментами, за допомогою яких можна забезпечити екологізацію міжнародної торгівлі є: екологічна сертифікація продукції, технологічних процесів та менеджменту; екологічне маркування; екологічні стандарти та стан навколишнього природного середовища та природних ресурсів; екологічні митні платежі; економічні санкції за екопорушення; міжнародні екологічні угоди.

Досвід екологічної сертифікації лісів промислово розвинених країн світу та глобальні екологічні загрози навколишньому природному середовищу свідчать про об'єктивну потребу екологічної сертифікації не лише лісів, але і довкілля загалом. Для того, щоб цей сучасний інструмент екологічної політики став ефективним, потрібно, щоб його визнали на міжнародному, національному та регіональному рівнях управління природними ресурсами. На першому етапі екологічна сертифікація довкілля повинна стосуватися лісів, сільськогосподарських та мисливських угідь та зон відпочинку та оздоровлення (рекреаційних ресурсів).

Оскільки функція поглинання парникових газів лісовою рослинністю є пріоритетною стосовно до інших функцій, що покладаються на ліси, склалися передумови економічного стимулювання господарської діяльності, спрямованої на поглинання парникових газів лісовими екосистемами. Таке економічне стимулювання доцільно здійснювати в рамках міжнародної, національної, регіональної і локальної політики.

Світова спільнота, насамперед фахівці з екологічної і лісової політики, повинна активно підтримувати зусилля, спрямовані на оздоровлення довкілля, які приймають у рамках Кіотського протоколу, у зв'язку з інформаційною дискредитацією кіотських домовленостей (розв'язана компаніями, найбільш причетними до забруднення довкілля).

Для того, щоб подолати глобальні екологічні загрози, необхідно оновити парадигму світового розвитку – приступити до творення нового світового порядку, який би забезпечив трансформацію глобальної світової економіки у сукупність регіональних, а разом з нею – істотне зменшення транспортних потоків.

Висновки щодо проблем довкілля, які вирішуються в рамках національної політики України.

2.1. Зі зростанням деструктивних наслідків глобальних екологічних загроз буде посилюватися роль державного регулювання природокористування і адміністративних інструментів в екологічній і лісовій політиці.

2.2. Творення досконалої національної екологічної політики та Екологічного кодексу України нині є актуальним, оскільки ці правові документи сприятимуть збереженню довкілля, економічному і соціальному розвитку та духовному оздоровленню народу України. Разом з творенням досконалої національної екологічної політики варто активізувати роботу щодо розроблення національної лісової політики, яка б могла бути представлена в рамках Закону України "Національна лісова політика".

2.3. Лісове господарство України може зазнати значних економічних втрат через те, що лісова політика і господарська діяльність у лісі здійснюються без врахування пунктів 3.3 і 3.4 Кіотського протоколу (зокрема того, що експорт круглих необроблених лісоматеріалів прирівнюється до викидів CO₂). На основі "Настанов з ефективної практики для землекористування, змін у землекористуванні і лісового господарства" давно потрібно було прорахувати декілька варіантів господарської діяльності і її наслідки для економіки лісового господарства.

2.4. З метою поліпшення підготовки висококваліфікованих фахівців для лісового господарства України, спроможних втілювати у практику лісовпорядкування "Керівні настанови з ефективної практики землекористування, змін у землекористуванні і лісовому господарстві", що розроблені Міжурядовою групою експертів у межах Рамкової конвенції ООН про зміни клімату, варто запровадити читання курсу "Оцінювання емісії і поглинання вуглецю лісовими екосистемами" для студентів, що навчаються за спеціальностями "Лісове та садово-паркове господарство" та "Економіка довкілля і природних ресурсів".

2.5. Реформи в лісовому господарстві можуть бути успішними лише тоді, коли вони будуть здійснюватися з врахуванням принципів екологічної і лісової політики і забезпечать розмежування функцій управління лісами (інституцій, що творять екологічну і лісову політику та здійснюють контроль за її втіленням у практику лісокористування) і лісовим господарством (господарською діяльністю).

Література

1. Голубець М.А. Плівка життя. – Львів : Вид-во "Поллі", 1977. – 186 с.
2. Лісова політика: теорія і практика / за наук. ред. Синякевича І.М. / Синякевич І.М., Соловій І.П., Врублевська О.В., Дейнека А.М., Польовський А.М., Павліщук О.П., Білінський І.Г., Дячишин О.В., Головка А.А., Дудюк В.С., Холявка В.З., Сенько Є.І. : монографія. – Львів : Вид-во Л.А. "Піраміда", 2008. – 612 с.
3. Синякевич І.М. Лісова політика : підручник. – Львів : Вид-во ЗУКЦ, 2005. – 224 с.
4. Синякевич І.М. Економіка лісокористування : підручник. – Львів : Вид-во ІЗМН, 2000. – 402 с.
5. Daly H.E. Ecological Economics: Principles and Applications / Daly H.E., Farlej J. – Island Press, 2003. – 428 p.
6. Конституційні акти Європейського Союзу. – К. : Вид-во "Юстиніан", 2005. – Ч. 1. – 512 с.
7. Дейлі Г. Поза зростанням. Економічна теорія сталого розвитку : пер. з англ.: Ін-т сталого розвитку. – К. : Вид-во "Інтелсфера", 2000. – 312 с.

Синякевич І.М. Принципы экологической и лесной политики: взгляд сквозь призму глобальных экологических угроз

Рассмотрены принципы экологической и лесной политики, взаимосвязи между ними и пути преодоления глобальных экологических угроз, обеспечения стойкости лесных экосистем. Усовершенствование национальной лесной политики рассмотрено в контексте парадигм экологической экономики.

Ключевые слова: лесная политика, экологическая политика, принципы и инструменты лесной политики, государственная регуляция лесопользования, сферы общественного развития (экономическая, экологическая, социальная, духовная), экологическая экономика.

Synyakevych I.M. Principles of ecological and forest policy: a look in the light of global ecological threats

There are considered principles of ecological and forest policy, their interaction and ways of overcoming of global ecological threats and providing of sustainability of forest ecosystems. Improvement of national forest policy is considered in the context ecological economics paradigm.

Keywords: forest policy, ecological policy, principles and instruments of forest policy, state regulation of forest use, areas of social development (economical, ecological, social, spiritual), ecological economics.

УДК 630*232[477.41]

*Проф. М.І. Ониськів, д-р с.-г. наук;
аспір. О.А. Петренко – НУ біотехнології
і природокористування України, м. Київ*

НОВІ ПОГЛЯДИ НА СТВОРЕННЯ ТА ВИРОЩУВАННЯ ЛІСОВИХ КУЛЬТУР НА РІЗНИХ КАТЕГОРІЯХ ЛІСОКУЛЬТУРНИХ ПЛОЩ ПОЛІССЯ

Викладено результати зі створення чистих і змішаних культур на зрубках та часткових лісових культур. Подано пропозиції щодо створення лісових культур у вогнищах кореневої губки.

Ключові слова: насадження, лісові культури, вирубка, механізація, коренева губка, корчування, лісова підстилка, заліснення, змішування порід.

У сучасний період найефективнішим способом відновлення соснових і інших насаджень у Поліссі, що набув значного поширення, вважається створення та вирощування лісових культур як суцільних, так і часткових. З огля-